

FILOLOGIJA 64, Zagreb 2015.

JAGIĆU U ČAST

Вопросы русской исторической грамматики и славяноведения: к 175-летию со дня рождения Ватрослава Яги́ча, материалы международного научного семинара в Петрозаводске (19—20 сентября 2013 года), ПетрГУ, Петрозаводск 2013., 152 str.

U vrijeme kad je sve teže pratiti mnogobrojne časopise, znanstvene monografije i zbornike koji izlaze u filološkom svijetu, pažnju svakako zaslužuje jedna knjiga sa slikom Vatroslava Jagića. Riječ je o zborniku koji je objavljen 2013. godine u Rusiji, u Petrozavodsku, glavnom gradu Republike Karelje koja je u sastavu Ruske Federacije, a smještena je uz granicu s Finskom. Povijest grada počinje 1703. godine kada je prema naredbi cara Petra Velikoga na tom mjestu izgrađena lijevaonica za potrebe baltičke flote. Poslije se tu razvio grad koji je svoje ime dobio 1777. godine od prvotnoga Petrova zavoda (*завод* 'tvornica'). Filološki fakultet Petrozavodskoga državnoga sveučilišta uz pomoć Ministarstva obrazovanja i znanosti Ruske Federacije organizirao je međunarodni znanstveni skup u rujnu 2013. godine pod naslovom *Pitanja ruske povijesne gramatike i slavistike* (i dalje u prijevodu s ruskoga). Skup je bio posvećen 175. obljetnici rođenja i 90. godini smrti Vatroslava Jagića (1838. — 1923.), a do kraja je iste, obljetničke godine zbornik već bio objavljen pa stoga urednica zbornika Natalija V. Patroeva zaslužuje sve pohvale. Iznenaduje da se netko na sjeveru Rusije, 430 kilometara dalje od Sankt-Peterburga, sjetio Vatroslava Jagića. Bilo je očekivano da njegov rodni Varaždin obilježi te obljetnice, što su Zavod za znanstveni rad HAZU, Gradski muzej i Matica hrvatska i učinili održavanjem okrugloga stola pod naslovom *Varaždinac Vatroslav Jagić — filolog svjetskih razmjera*. Jagiću je dosad u Hrvatskoj bilo posvećeno više znanstvenih skupova, dosta se o njem pisalo, objavljivani su zbornici njemu u čast. Tako su Hrvatski studiji u suradnji sa sedam sunakladnika, pod uredništvom Tihomila Maštrovića, u ediciji Hrvatski književni povjesničari, objavili 2007. godine dvije knjige *Zbornika o Vatroslavu Jagiću*, prvu s referatima s međunarodnoga skupa održanoga 2005. godine u Beču i Varaždinu, a drugu (421 str.) s bogatom Jagićevom bibliografijom, literaturom o njem i popisom njegove rukopisne ostavštine u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici. Upravo ta pozamašna knjiga pokazuje o kakvoj je golemoj znanstvenoj djelatnosti riječ, a kad se vide samo osnovni

podaci iz Jagićeva životopisa, onda je jasno zašto i današnji slavistički svijet pokazuje zanimanje za toga velikoga hrvatskoga znanstvenika. Djelić te djelatnosti raspravljen je i na skupu u Petrozavodsku. Smisao još jednoga skupa i još jednoga zbornika o Jagiću može se pronaći u citatu koji je poslužio kao moto prvomu članku u zborniku pod naslovom *Vatroslav Jagić — istaknuti slavist i organizator znanosti* N. V. Patroeva: »Prijašnje znanstvene misli ocrtavaju nam se svaki put u drugoj i uvijek novoj perspektivi. Svaki znanstveni naraštaj otkriva u prošlosti nove crte.«

Zbornik referata sa znanstvenoga skupa podijeljen je u pet tematskih cjelina. Prvo su plenarna izlaganja o Jagiću, zatim slijede radovi iz četiriju sekcija sa skupa koje su razrada glavne teme: 1. Pitanja povijesti fonološkoga ustroja, gramatičkoga sustava i leksika slavenskih jezika, 2. Problemi arealne lingvistike, 3. Problemi opisa leksika i gramatike suvremenoga ruskoga književnoga jezika, 4. Povijesna stilistika i lingvistika teksta. U zborniku je ukupno 41 članak, a autori su iz osam zemalja — Rusije, Hrvatske, Češke, Moldove, Estonije, Finske, Francuske i Japana.

Plenarnih je izlaganja bilo sedam pa je u zborniku sedam članaka o Jagiću. Autori su članaka N. V. Patroeva, N. S. Gancovska (Rusija), N. A. Nečunaeva (Estonija), M. Hroma (Češka), E. V. Sirota i N. I. Migirina (Moldova) te dvoje hrvatskih autora: Stjepan Damjanović i Branka Tafra. Premda svi referati zaslužuju pozornost, ovdje će se kratko prikazati referati hrvatskih autora. Akademik Stjepan Damjanović, vrsni znalac Jagićeva života i djela, više je puta pisao o tom svjetski poznatom znanstveniku te je 2013. godine objavio treće izdanje priručnika *Opširnost bez površnosti : podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića*. Ovdje je naslovio svoj članak *Zagrebačke osnove velike slavističke djelatnosti* obradivši prvu fazu znanstvene djelatnosti Vatroslava Jagića. Posebno su razrađene tri podteme: 1. Zagreb je polazna točka za mnoge važne radove u kasnijem razdoblju Jagićeve znanstvene djelatnosti u europskim slavističkim središtima toga doba (u Berlinu, Sankt-Peterburgu i u Beču), 2. mladi je Jagić izvrsno poznao bugarsku književnu i jezičnu tradiciju koju je predstavio hrvatskoj kulturnoj javnosti kao nitko drugi prije i poslije i 3. mladi je Jagić iskoristio veliku podršku istaknutoga ruskoga slavista Izmaila I. Sreznjevskoga, što mu je svakako olakšalo u izgradnji velike slavističke karijere.

Svi su referati na ruskom osim referata *Vatroslav Jagić između dviju filoloških škola* Branke Tafre koji je pisan na hrvatskom, materinskom jeziku Vatroslava Jagića. U radu su postavljene dvije hipoteze: a) druga polovica 19. stoljeća nije jedno razdoblje u povijesti hrvatskoga književnoga jezika i b) Jagić nije bio vukovac. Autorica smatra da se obje hipoteze temelje na trećoj, a ta je da u humanističkim znanostima nema oštih granica te da

kad se one već postavljaju, predstavljaju samo pomoćno sredstvo za različite opise. U radu se tako iznose argumenti za prve dvije hipoteze, koji su vrlo zanimljivi, no ovdje će se navesti samo dio autoričina odbacivanja nekih stavova da je Jagić postao vukovac odvojivši se zarana od svoje mladenačke pripadnosti zagrebačkoj filološkoj školi. Autorica nije sklona uobičajenom kroatističkomu svrstavanju jezikoslovaca druge polovice 19. stoljeća u jednu od dviju filoloških škola: zagrebačku i vukovsku. Iznoseći brojne argumente, pokazuje da se kod Jagića ne može jednostrano tvrditi da je bio vukovac. Jagić se, na primjer, suprotstavio Šuleku zbog pisanja dočetnoga *h* u genitivu množine, te je pisao umjereno fonološkim pravopisom, ali je isto tako i kritizirao Mareticevu gramatiku koja je pisana na temelju Karadžićevih djela, a ne na djelima hrvatske književnosti. Tu svakako treba podsjetiti na veliku Jagićevu sintezu hrvatske književne povijesti u kojoj je otkrio značenje djelâ poput Bernardinova *Lekcionara*, Divkovićevih i Bandulavićevih djelâ, ali i Kašićeva predgovora *Ritualu rimskom*. Autorica zaključuje kako »Jagića ne treba opravdavati ... Ako je i pisao ekavicom svoje *Spomene*, njegovo znanstveno djelo nije manje vrijedno kao što ni roman *Na Drini ćuprija* Ive Andrića ili pjesme Antuna Branka Šimića nisu manje vrijedne jer su ih autori mjesto očekivanom jekavicom napisali ekavicom. (...) Nitko ne osuđuje vrhunske umjetnike koji su slikali i komponirali po narudžbama moćnika, a mnogi osuđuju znanstvenike koji nisu pisali onako kako bi se od njih očekivalo« (str. 15), odnosno kako bi se to očekivalo gledajući iz današnjega vremena. Nema potrebe ni »očekivati da će Jagić 1864. ili 1867. kritizirati Karadžića kad će se u slavistici ... u povodu dvjestote godišnjice od Karadžićeva rođenja i dalje izricati nekritički hvalospjevi Karadžiću i njegovu djelu« (str. 16). Autorica s pravom zaključuje da Jagić nije slijepo slijedio ni jednu filološku školu i da upravo u tome i jest njegova veličina. »Bio je svoj« (str. 16).

U sklopu četvrte sekcije u kojoj su teme posvećene povijesnoj stilistici i lingvistici teksta objavljen je još jedan rad iz Hrvatske. Rusistica Željka Fink potpisuje članak zanimljiva hičkokovskoga naslova: *Nazovi »M« radi posla (o naslovima u hrvatskom tisku)*. Autorica je istraživala naslove iz hrvatskoga tiska u posljednjem desetljeću u kojima su upotrijebljeni ustaljeni izrazi i poznati naslovi filmova s aktualiziranim i promijenjenim pojedinim sastavnicama, npr. *Kad sutra nije novi dan* (Scarlet O'Hara u *Prohujalo s vihorom: Sutra je novi dan*), *Ruka ruku grije* (prema: *Ruka ruku mije*), *Spašavanje vojnika Bilića* (prema: *Spašavanje vojnika Ryana*) itd.

U vremenu kad su znanstvenici prisiljeni radi napredovanja objavljivati u publikacijama koje su indeksirane u poznatim bazama, koje su najčešće zapadnoeuropske, slavenska izdanja obično prolaze nezapažena, a

za kroatistiku je jako važno da se radovi njezinih autora nađu u međunarodnim slavističkim publikacijama. Jedna takva međunarodna monografija od 886 stranica objavljena je 2013. godine pod naslovom *Славянская лексикография*. Tu je kolektivnu monografiju priredio za XV. međunarodni slavistički kongres 2013. godine u Minsku Međunarodni slavistički komitet, odnosno njegova Komisija za leksikologiju i leksikografiju u suradnji s Nacionalnim slavističkim komitetom Ruske Federacije, a objavio ju je Institut za ruski jezik Ruske akademije znanosti. Prvi dio monografije pod naslovom *Povijest i suvremeno stanje leksikografije u slavenskim zemljama* napisali su članovi Komisije, a obuhvaća povijest bjeloruske, bugarske, makedonske, poljske, srpske, slovačke, slovenske, ukrajinske, hrvatske i češke leksikografije (azbučnim redom). Drugi dio nosi naslov *Leksikografija slavenskih jezika*, treći *Leksikografija u Rusiji*, četvrti *Slavenska leksikografija u neslavenskim zemljama* i peti *Pitanja teorije leksikologije i leksikografije slavenskih jezika*. Tematski blok o leksikografiji u Rusiji opsežniji je, što je i razumljivo, dok ostala tri imaju manje radove. Svakako valja spomenuti dva rada hrvatskih autorica koji su napisani na ruskom jeziku i koji su zbog prestižnosti ruskoga jezika u slavistici dostupniji čitateljstvu. Željka Fink u drugom tematskom bloku ima rad *O Hrvatsko-slavenskom rječniku poredbenih frazema* koji je izradila skupina autora i koji je objavljen 2006. godine u Zagrebu. Autorica je članka hrvatska članica Frazeološke komisije MSK-a i ujedno je urednica rječnika pa je bila najpozvanija da predstavi slavenskoj javnosti taj rječnik koji osim hrvatskih poredbenih frazema (tipa *čist kao suza*) i njihove obrade sadrži frazeološke ekvivalente u osam slavenskih jezika. Cilj je autorâ rječnika bio da se pokaže sustav funkcioniranja poredbenih frazema u devet slavenskih jezika, njihove sličnosti i razlike. Premda hrvatska leksikografija još nema mnoge tipove rječnika, ovaj je rječnik jedinstven u slavenskoj frazeografiji pa je posebno zadovoljstvo čitati o njem u ovoj izuzetnoj slavističkoj monografiji. Željka Fink ima još jedan prilog u njoj jer je suautorica uz Branku Tafru opsežne rasprave *Hrvatska leksikografija*. Riječ je o povijesti hrvatske leksikografije, a kako je Branka Tafra hrvatska članica Komisije za leksikologiju i leksikografiju MSK-a, to je taj rad rezultat njezinih obveza u Komisiji. O povijesti hrvatske leksikografije dosta se zna, ali je u ovom slučaju važno da se ona našla ravnopravno uz bok ostalih slavenskih leksikografija, i to pod svojim nazivom. Treba spomenuti iz uvodnoga dijela rada vrlo vrijedan teorijski prinos. Naime, ponuđeni su prihvatljivi odgovori na dva pitanja: od kojega vremena počinje hrvatska leksikografija i koji su kriteriji po kojima se leksikografska djela uključuju u hrvatsku leksikografiju. Oba pitanja imaju svoju težinu pogotovo što se o njima nije ni raspravljalo u jezikoslovnoj

kroatistici. Ako se sjetimo koliko prijepora postoji oko početka standardizacije hrvatskoga jezika, vjerojatno ne bi bilo suglasnosti ni oko određivanja početka hrvatske leksikografije. Drugo je pitanje veoma važno pogotovo kad je riječ o rječnicima u 20. stoljeću, ali i o onima starijima imajući na umu da su rječnike, dvojezične i višejezične, u kojima je jedan jezik hrvatski, radili stranci koji su živjeli u Hrvatskoj ili su samo proputovali kroz nju, ili nikada nisu ni živjeli u njoj, da su se rječnici objavljivali vani pa za njihovo svrstavanje ne mogu poslužiti ni autorski, ni nacionalni ni teritorijalni kriterij. U radu se nude kriteriji i za rječnike objavljivane u vrijeme Jugoslavije i za one u daljoj prošlosti. Koliko je važno dati čvrste kriterije po kojima se, bez obzira na naziv jezika na koricama, može prema autoricama rječnik svrstati u hrvatsku leksikografiju, vidi se već u ovoj monografiji. Naime, srpsku je leksikografiju prikazao ruski slavist V. P. Gudkov koji na početku svoga priloga piše kako suvremena srpska, hrvatska, crnogorska i bosanska leksikografija imaju zajedničku pretpovijest, koja počinje u 16. – 17. stoljeću dvojezičnim i višejezičnim rječnicima, sadržavajući leksik štokavskih, čakavskih i kajkavskih govora s leksičkim ekvivalentima latinskoga, talijanskoga, njemačkoga i mađarskoga. Ne ulazeći u značenje ponuđenih odrednica slavenskoga leksika, začuđuje formulacija jer nije jasno o kojim bi to srpskim, crnogorskim ili bosanskim dvojezičnicima i višejezičnicima moglo biti govora, ako se zna da su Vrančićev, Mikaljin i Belostenčev rječnik, naravno i drugi rječnici, rječnici hrvatskoga književnoga jezika. Nije jasno ni što je autor mislio kad kaže »pravoslavni Srbi« jer bi bilo teško i pomisliti da je ugledni slavist mislio da su gore spomenuti autori »Srbi rimokatoličke vjere«. Srpska leksikografija počinje u drugoj polovici 18. stoljeća u Ugarskoj pojavom školskih rječnika u kojima je slavenski leksik slavenosrpski, dakle mješavina srpskoga, crkvenoslavenskoga i ruskoga leksika, a drugi je početak objava 1818. godine *Srpskoga rječnika* Vuka Stefanovića Karadžića. Do toga je vremena hrvatska leksikografija imala svoju povijest od nekoliko stoljeća, koju su vrlo kompetentno prikazale dvije hrvatske jezikoslovke.

Urednica monografije M. I. Černyševa, predsjednica Komisije za leksikologiju i leksikografiju, u Predgovoru je dvaput citirala upravo hrvatske autorice pa će se i ova digresija završiti njezinim riječima: »Leksikografi slavisti dužni su ... preuzeti ulogu ne samo čuvara nego i branitelja materinskoga jezika. U prilogu B. Tafre i Ž. Fink Arsovski o tome je rečeno sljedeće: »Leksikografija starijega razdoblja izgrađivala je hrvatski jezik tražeći odgovarajuće domaće istovrijednice stranim riječima, a suvremena leksikografija u uvjetima svjetske globalizacije dužna je štititi jezik od gubitka svojih riječi i sve većega prodora engleskoga leksika« (str. 17 – 18).

Iako smo se malo udaljili od zbornika u čast Jagićevih obljetnica, nismo se udaljili od Jagića jer je upravo on vizionarski vidio hrvatsku književnost u cjelini i veliko značenje liturgijske književnosti i hrvatskih rječnika za razvoj hrvatskoga književnoga jezika. Kako je već rečeno, sa samo dvadeset i devet godina »napisao je veliku sintezu hrvatske književne povijesti u kojoj je otkrio golemo značenje Bernardinova *Lekcionara*, Divkovićevih i Bandulavićevih djela za povijest hrvatskoga književnoga jezika, a za Kašića i Mikalju kaže da su »prezaslužni muži« , napisala je Tafra u zborniku iz Petrozavodskoga (str. 15–16).

Vatroslav Jagić bio je petrogradski akademik znanosti pa je prilika da ovaj prikaz o slavističkom zborniku objavljenom u Rusiji u povodu 175. obljetnice njegova rođenja završi medaljom s njegovim likom koja je otišla u Rusiju. Naime, među laureatima Šestoga hrvatskoga slavističkoga kongresa u rujnu 2014. godine Medalju Vatroslava Jagića zaslužnomu inozemnomu slavistu kroatistu za promicanje hrvatskoga jezika, književnosti i kulture dobila je dr. sc. Svjetlana O. Vjalova, znanstvena savjetnica u miru iz Sankt-Peterburga, koja je, da se spomene tek jedno, za slavistiku i kroatistiku dragocjeno djelo, priredila knjigu *Glagoljski fragmenti Ivana Berčića u Ruskoj nacionalnoj knjižnici s faksimilom i opisom bogate zbirke hrvatskih glagoljskih rukopisa*. Budući da u Jagićevu golemom opusu važno mjesto zauzima upravo bavljenje djelima hrvatskih glagoljaša, to je medalja s njegovim likom otišla u prave ruke.

Petra Košutar